

פרק א - משמעות החג

א - חג המצות וחג הפסח

שני שמות מוזכרים לחג בתורה: חג המצות וחג הפסח,¹ כנגד שתי משמעויותיו של החג, חג המצות כנגד גילוי האמונה, וחג הפסח כנגד סגולת ישראל.

ביציאת מצרים נתגלתה הנהגתו של ה' בעולם באופן הבולט והמוחשי ביותר, ולכן יסוד האמונה בה' נעוץ ביציאת מצרים. ולכך רומזת המצה כפי שאנו אומרים בהגדה: "מצה זו שאנו אוכלים על שום מה? על שום שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא וגאלם".

גם עניינו של עם ישראל נתגלה ביציאת מצרים, שבכל המכות בלט ההבדל שבין מצרים לישראל, שהמצרים הוכו ובני ישראל ניצלו. והשיא הגיע במכת בכורות, שפגע המשחית בכל בתי מצרים, ועל בתי ישראל פסח. עניין זה בא לידי ביטוי בקרבן הפסח.

ושני היסודות הללו, אמונה וישראל, קשורים ותלויים זה בזה. שלא כמו העמים האחרים שנוצרו מתוך מגמות אנושיות,

1. שמות כג, טו: "את חג המצות תשמר..." ובעוד שלוש פעמים במקרא. ובשמות לד, כה: "...זבח חג הפסח".

עם ישראל נוסד ביציאת מצרים כדי לקבל את תורת ה'. וכל מצבם של ישראל תלוי בקשר לעניין האלוהי, שבשעה שעושים רצונו של מקום ומגלים שמו של ה' בעולם, זוכים לכל הברכות שבתורה, ובשעה שאינם עושים רצונו של מקום, באות עליהם כל הקללות שכתובות בתורה.

ומנגד, גילוי שמו של ה' בעולם תלוי בישראל, כמו שנאמר (ישעיהו מג, כא): "עַם זֶה יִצְרֶתִי לִי תִהְיֶה לִי יְסֻפְרוּ". ולכן מחשבתן של ישראל קדמה לבריאת העולם, שכל העולם נברא כדי שישראל יגלו בו את העניין האלוהי. וזהו שאמרו חכמים (שבת פח, א): "תנאי התנה הקב"ה עם מעשה בראשית ואמר להם: אם ישראל מקבלים התורה אתם מתקיימים, ואם לאו, אני מחזיר אתכם לתוהו ובוהו". ביותר התגלתה סגולת ישראל, בזה שבחר בנו ה' להיות עמו ובניו, למרות היותינו עבדים שפלים שקועים במ"ט שערי טומאה.

נמצא אם כן ששני השמות של החג שני פנים הם של עניין אחד, והוא: גילוי שם ה' בעולם על ידי ישראל.

ב - חג החירות - גילוי המוסר

מדוע היה צריך עם ישראל לפני הופעתו כעם להשתעבד באופן נורא כל כך במצרים? ההסבר הפשוט הוא, מפני שיעודו של עם ישראל לתקן את העולם מבחינה מוסרית, וכדי שיוכל לעשות זאת עליו להכיר באופן מוחשי את הסבל והכאב שיכול אדם לגרום לזולתו.

וכן מצינו בכמה מקומות כשהתורה מצווה על עניינים שבין אדם לחבירו, היא מזכירה את נסיונו במצרים, ומהם: "וְגַר לֹא תִלְחָץ, וְאִתָּם יִדְעֶתֶם אֶת נַפְשׁ הַגֵּר, כִּי גֵרִים הָיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם" (שמות כג, ט). וכן נאמר (ויקרא יט, לג-לד): "וְכִי יִגּוֹר אִתְּךָ גֵּר בְּאֶרְצְכֶם לֹא תוֹנוּ אֹתוֹ. בְּאִזְרֹחַ מִכָּם יִהְיֶה לְכֶם הַגֵּר הַגֵּר אִתְּכֶם וְאַהֲבַתְּ לוֹ כְּמוֹךָ, כִּי גֵרִים הָיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם".

וכן אמרו חכמים, שלפני שהתחיל הקב"ה להכות את המצרים אמר למשה לצוות את ישראל על מצוות שילוח עבדים; שעוד לפני שישתחררו ממצרים יקבלו על עצמם, שכשיהיו בני חורין ויהיו להם עבדים, לא יתעמרו בהם, ואחר שש שנים ישלחם לחופשי ויעניקו להם מתנות בנדיבות (ירושלמי ר"ה ג, ה).

אכן דבר מופלא אירע ביציאת מצרים, שכל העמים שבעולם בשעה שהם מצליחים לגבור על משעבדיהם, מתגאים והופכים את עצמם למשעבדים לאדוניהם לשעבר. ואילו ישראל, גם אחר שהמצרים הוכו לגמרי, לא ניסו לגבור עליהם ולשעבדם אלא רק לצאת לחירות. זו הפעם הראשונה שהרעיון המוסרי של חירות האדם נתגלה בעולם.

על שם זה נקרא חג הפסח **חג החירות**, כפי שתיקנו חכמים בנוסח התפילה - "זמן חירותנו". ולא בכדי הוא הראשון לרגלים, שבו הונח היסוד לחירותו של האדם, וממילא לאחריותו המוסרית על כל מעשה שהוא עושה כיחיד וכחלק מחברה. אולי לכן גם היו מונים את שנות המלכים מחודש ניסן, כדי שרעיון החירות יהיה בתשתית מלכות ישראל.

ג - יציאת מצרים - שחרור הרוח משעבוד החומר

ניגוד מוחלט ישנו בין מצרים לישראל. מצרים היתה אומה חומרנית ביותר, בעלת תפישת עולם אלילית. ואילו האומה הישראלית בעלת תפישת עולם רוחנית מופשטת, ולכן רק ישראל יכלו לקבל את האמונה המופשטת בה' אחד, שאין לו דמות הגוף ולא שום הגדרה גשמית. ומתוך כך גם יחסם של ישראל לעולם הגשמי טהור ומתוקן, ולכן ישראל מטבעם צנועים וגדורים מן העריות. ואילו המצרים, מתוך הדגשתם את החומרניות והתפישה המגושמת, נמשכו מאוד אחר הזנות וגילוי עריות, ולכן צוותה התורה (ויקרא יח, ג): "כְּמַעֲשֵׂה אֲרָץ מִצְרַיִם אֲשֶׁר יִשְׁבְּתֶם בָּהּ לֹא תַעֲשׂוּ", ואמרו חז"ל (תו"כ שם): שלא היתה אומה באומות שהתעיבו מעשיהם יותר מן המצריים, ובמיוחד הדור האחרון ששיעבד את ישראל (עפ"י מהר"ל גבורות ה' פרק ד').

אכן המצרים באותה התקופה הגיעו להישגים מופלאים בפיתוח ארצם, בסדרי ממשל יציבים, מערכת השקיה מפותחת ומערכת כלכלית משוכללת (לחלקם הגיעו בסיועו של יוסף הצדיק). אולם הישגים חומריים אלו היו בניתוק וניגוד לעולם הרוח, תפישתם היתה אלילית קיצונית. הם לא האמינו בקיומה של נפש רוחנית עצמאית, אלא חשבו כי הנפש תלויה בקיומו של הגוף החומרי ומשועבדת לו. לכן הם התאמצו כל כך לחנוט את גופת המת, מפני שסברו שכל קיומו של האדם תלוי אך ורק במציאותו הגופנית, ואפילו אם הוא מת, אין זה אלא שאין ביכולתו לזוז ולדבר, אבל מכל הבחינות האחרות הוא עדיין קיים. לכן גם השקיעו מאמצים כבירים בבניית פרמידות, שהם בתי קברות מפוארים לגוף.

יש להדגיש, כי בתפישה הישראלית יש מקום חשוב לחומר, אולם כאשר בונים תפישת עולם שכולה מבוססת על המציאות הגשמית בלבד, הכרחי שתפישת העולם תהיה אלילית ובלתי מוסרית. שכן כל הדוגמאות שהטבע מספק הן דוגמאות שאין בהן מוסר. אולי יש בהם יופי וחכמה המשתקפת בחוקיות המופלאה שבטבע, אבל אין מוסר. החזק טורף את החלש, ובני אדם חזקים משעבדים את החלשים. התפישה האלילית, במקום לחתור אל מדרגה גבוהה יותר, מקדשת את המציאות הגשמית על כל העוול הכוחני שבה. לעומת זאת בתפישת עולם אמונית-רוחנית, ישנה חתירה מתמדת לתיקון העולם, למאבק ברשע, והשלטת הצדק. וכדברי הנביא ישעיה על הגאולה והנהגתו של המשיח: "וְשָׁפַט בְּצִדְקָה דָּלִים וְהוֹכִיחַ בְּמִשְׁוֹר לְעַנְי אֶרֶץ, וְהָפָה אֶרֶץ בְּשִׁבְט פִּי וּבְרוּחַ שְׁפָתָיו יָמִית קָשָׁע. וְהָיָה צִדְקָה אֲזוּר מִתְנַיִי וְהָאֱמוּנָה אֲזוּר חֲלָצִי. וְגַר זָאֵב עִם כְּבֶשֶׂת וְנֹמֵר עִם גְּדִי יִרְבֹּץ... וּפָרָה נֹדֵב תִּרְעֶינָה, יַחְדָּו יִרְבְּצוּ יִלְדֵיהֶן, וְאַרְיֵה כְּבָקָר יֹאכֵל תְּבֹן... לֹא יִרְעוּ וְלֹא יִשְׁחִיתוּ בְּכָל הָרָקִיעַ, כִּי מְלֹאָה הָאָרֶץ דְּעָה אֶת ה' כְּמִים לִים מְכֻסִּים" (ישעיהו יא, ד-ט).

ממילא יציאת מצרים אינה רק שחרורם של אותם בני ישראל שהיו משועבדים במצרים, אלא שחרור הרוח מכבלי החומר. ולכן חשוב כל כך לעסוק ביציאת מצרים, עד שנצטוונו בכל שנה בליל הסדר לראות את עצמנו כאילו אנחנו יצאנו ממצרים, וכן נצטוונו לזכור בכל יום ובכל לילה את יציאת מצרים, ובמידה מסוימת כל השבתות והחגים נקבעו כזכר ליציאת מצרים, מפני שביציאת מצרים יצאה הרוח לחירות מכבלי החומר. וכיוון שעדיין לא גמרנו להשתחרר מכבלי החומר,

כבלי היצר ותאוותיו, מבחינה רוחנית אנחנו עדיין צריכים להמשיך לצאת ממצרים, ולכן מצווה לעסוק ביציאת מצרים.

ד - ביציאת מצרים נעשה החומר מרכבה לשכינה

סדרו של עולם הוא, שהצדדים החומריים בולטים בו תחילה, ובקלות הם באים לידי ביטוי מלא וחזק, ואילו המגמות הרוחניות נסתרות, ולוקח זמן רב עד שעומדים על משמעותן. ולכן טבעי היה שבתחילה גברו המצרים על ישראל, שכן כוחם של המצרים כבר יצא אל הפועל במלואו, ואילו עם ישראל עדיין היה כעובר שלא נולד. וכיוון שכוחם של ישראל לא יכל לבוא לידי ביטוי, ניצלו המצרים את חולשת ישראל ושעבדום כדי להרבות כבודם ותאוותיהם.

אלא שאין הרוחניות יכולה להתגלות בעולם בלא בסיס חומרי, ואת הבסיס החומרי לקיומנו הלאומי נטלנו ממצרים. ובמשך כל אותו הזמן שהמצרים שעבדו את ישראל, וחשבו לעצמם שהם מתגברים עלינו לגמרי, באמת אנחנו שאבנו וקלטנו את כוחם, כמו שנאמר (שמות א, ז): "וַיִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל פָּרוֹ וַיִּשְׁרְצוּ וַיִּרְבּוּ וַיַּעֲצְמוּ בְּמֶאֱדָה וַתִּמְלֵא הָאֶרֶץ אֹתָם". וככל שניסו לשעבד ולהכניע אותנו יותר, כן הוספנו להתרבות, כמו שנאמר (שמות א, יב): "וַיִּכְאֹשֶׁר יַעֲנוּ אֹתוֹ בֶּן יִרְמְיָה וְכֵן יִפְרֹץ". עד שמנינו ששים ריבוא (גברים מגיל עשרים). ומבאר המהר"ל (גבורות ה' פרקים ד' וי"ב), שזה המספר ההכרחי להקמתו של עם ישראל, וכשמנינו ששים ריבוא התגלה בתוכנו העניין האלוקי, האימפריה המצרית התמוטטה ויצאנו ממצרים לקבל את התורה בסיני.

ולא רק לברכת הפריזון זכינו במצרים, אלא אף זכינו בצאתנו ממצרים לרכוש רב, תמורת שנות עבדותנו הרבות, וכך יצא עם ישראל לדרכו עם בסיס חומרי הגון. וזהו שנאמר (שמות ג, כא-כב): "וַיְהִי כִּי תֵלְכוּן לֹא תֵלְכוּן רִיקָם. וְשָׂאֵלָה אִשָּׁה מִשְׁכָּנָתָהּ וּמִגֶּרֶת בֵּיתָהּ כָּלִי כֶסֶף וְכָלִי זָהָב וְשִׁמְלֹת, וְשִׁמְתָם עַל בְּנֵיכֶם וְעַל בְּנֹתֵיכֶם, וְנִצַּלְתֶּם אֶת מִצְרָיִם".

וכך מגיע היה למצרים, שאילו בחרו להיות צדיקים - היו מטפחים את ישראל, ומסייעים בידינו להתרבות ולהתעשר, ואף הם היו זוכים לברכה כפולה עבור כך, וכפי שיוסף הצדיק תרם לשגשוגה של מצרים בשנות הרעב הקשות. אלא שבחרו ברע, ושעבדו את ישראל באכזריות, לפיכך נענשו בעשר מכות, ונתקדש שם ה' בעולם, שנעשה דין ברשעים ויצאו ישראל לחירות עולם.

ה - משמעות איסור חמץ - גאווה כלפי שמיים

חומרה מיוחדת ישנה באיסור חמץ בפסח, שלא רק שאסרה התורה לאוכלו אלא הוסיפה וצוותה שלא יראה ולא ימצא חמץ ברשותינו. וחכמים הוסיפו ואסרו תערובת חמץ בכלשהו. כלומר ההתרחקות מהחמץ בפסח היא מוחלטת. אין זאת אלא שהחמץ מבטא את הרע, וכן אמרו בזהר (ח"ב מ, ב) שהחמץ הוא יצר הרע. ובארו שהוא רומז ליצר הגאווה, שכן החימוץ גורם לתפיחת הבצק, ונראה הדבר כהתגאות והתנפחות של החומר, כפי שהגאווה מגדיל עצמו. לעומת זאת, המצה נשארת בגודלה המקורי כפי שהקב"ה בראה.

ולכאורה קשה, שאם החמץ מבטא את יצר הרע, מדוע אין שום מצווה או מנהג להימנע מאכילתו בכל השנה. להפך, מצינו שאחד משבחיו של האדם שהוא יודע לעשות מן החיטים עוגות חמץ נאות (עי' תנחומא תזריע ה'). ולשם כך העניק הבורא לאדם חכמה וכשרון מעשי, כדי שיוכל לעסוק בשכלולו של עולם. ובכוונה ברא הקב"ה את העולם חסר, כדי שהאדם יוכל על ידי פיתוח המדע והטכנולוגיה להדבק במעשיו ולהשתתף בתיקונו של העולם.

אלא שישנם שני סוגים של גאוה. האחד, שהאדם מפריז בשבחי עצמו, וחושב שהוא יותר חכם, חזק ומוצלח מכפי שהוא באמת. כל בר דעת מבין שגאוה כזו פוגעת ומזיקה בראש ובראשונה למתגאה עצמו, מפני שכוח שיפוטו פגום לגמרי, וממילא הוא אינו יכול לתכנן כראוי את דרכיו, וכל חייו מלאים טעויות ואכזבות. כמוכן שגאוה זו פסולה כל השנה.

אבל הסוג השני של הגאוה, שכנגדה איסור חמץ בפסח, הוא הגאוה של האדם כלפי בוראו ואלוקיו. שצריך כל יהודי לדעת, כי הקב"ה ברא את העולם וקבע את יעודו, וכל שורשי הדברים תלויים בו בלבד. ואף שנתן הקב"ה לאדם יכולת לשכלל ולפתח את העולם, מדובר בפיתוח הענפים, אבל אל שורשי הדברים אין ידו של האדם מגעת כלל, שהם כולם בריאה אלוקית. הקב"ה ברא את העולם, והוא בחר בעם ישראל להיות עם סגולתו, והוא נתן את התורה. ובכל היסודות הללו אין רשות לאדם לנגוע. ולכן בשעה שהאדם עומד מול בוראו - עליו להתעטף בענווה גדולה, ולהתאמץ בכל כוחו שלא לערב מחשבות אנושיות קטנות ביסודות הבריאה.

חג הפסח ובמיוחד ליל הסדר נועדו להשריש בנו את יסודות האמונה, שיש בורא לעולם והוא משגיח על ברואי, ובחר בעם ישראל כדי שיגלו את שמו בעולם. ובכל עת שמדובר על גילוי יסוד אלוקי בעולם, הוא מופיע בדרך ניסית לגמרי, כדי לבטא בכך שמדובר בעניין אלוקי ולא בעניין אנושי. לכן יציאת מצרים נעשתה באותות ומופתים, להודיע ברבים כי בחירת ישראל היא עניין אלוקי. וכן התורה ניתנה בניסים גלויים ובדור שחי בדרך נס ארבעים שנה במדבר, כדי להודיע שמדובר בעניין אלוקי מוחלט. במילים אחרות: את יסודות האמונה אנו קולטים ולא ממצאים. וכל המערב צד של אנושיות ביסודות האמונה הרי הוא חוטא בעבודה זרה. ורמזו לזה בזוהר שהחמץ בפסח הוא עבודה זרה (ח"ב קפב, א).

ולכן בפסח, החג שנועד להשרשת האמונה בה', נצטוונו להזהר מאוד מכל שמץ של חמץ במאכלינו וברשותינו, שהוא מבטא את הצד האנושי שלנו, ואסור לערבו בעת שאנו עוסקים ביסודות ושורשי האמונה. אבל במשך כל השנה אנו עוסקים בענפים, ואותם אנחנו צריכים לפתח ולשכלל, ואז החמץ רצוי.

ו - משמעות המצה

ההפך מן החמץ היא המצה, שבאה לרמוז על הענווה שלנו כלפי שמיים, שאף שהקב"ה נתן לנו כוחות לפעול ולשכלל דברים בעולם, בשורשי הדברים אין לנו מגע. ולכן בפסח שאנו עוסקים בשורשים היסודיים ביותר, איננו מערבים שמץ של חמץ

במאכלינו אלא אנו אוכלים מצה, שהיא נשאת דקה כפי שנבראה, בלא שעברה שום תהליך נוסף של תפיחה.

ומתוך הענווה כלפי שמיים המתבטאת במצה אנו קולטים את האמונה בה' שמשגיח על העולם ובחר בישראל. ועיקר יסוד האמונה נתגלה ביציאת מצרים. ואף שהיו אנשים פרטיים שהאמינו בה' לפני יציאת מצרים, מכל מקום היתה זו התקשרות אישית של יחידי סגולה עם העניין האלוקי. אבל עדיין האמונה לא נתגלתה במלואה בעולם, ורק מיציאת מצרים, כשנוצר עם שלם, הכולל בתוכו את כל רבדי החברה, אנשי רוח ואנשי מעשה, גברים ונשים, זקנים וילדים - נתגלתה האמונה במלואה.

והמצה באה להזכיר לנו את האמונה. וכן קראו למצה בזוהר (ח"ב קפג, ב) "מיכלא דמהימנותא" - לחם האמונה. ופרשו כי על ידי אכילת המצה בליל הסדר בכוונה הראויה, זוכים לאמונה, ועל ידי אכילת המצה בכל שבעת ימי הפסח, זוכים להשריש ולקבוע בלב את אותה האמונה (פרי צדיק מאמרי פסח ט').

וכיוון שהמצה רומזת לאמונה, מובן שכל תהליך עשייתה צריך להעשות בשמירה גדולה, וכפי שנלמד בהמשך בהלכות מצה (פרק יב). והטעם, מפני שהשורש של הכל תלוי באמונה, וכל שמץ פגם שימצא באמונה יגרום אח"כ לחורבן גדול בעולם.

מתוך כך אפשר להבין מדוע עם ישראל נוצר כעבדים במצרים. שכל העמים שבעולם מתפתחים באופן טבעי, מלמטה למעלה, ממשפחה לשבט, ומשבט לעם, ותוך כדי התפתחותם הם יוצרים תרבות שצמחה מתוך תנאי חייהם, מזג ארצם, והעיוותים עם שכניהם. ומתוך אותה תרבות נוצרת גם איזו אמונה שבני אדם מעורבים בהמצאתה, ולכן היא עבודה זרה.

אבל ישראל התפתחו לעם בהיותם עבדים נטולי כל תרבות, שכן תרבות עצמאית לא יכלו לפתח בהיותם משועבדים ושפלים בעיני עצמם, ומנגד התרבות המצרית לא היתה שלהם, ואולי אף שנואה עליהם, בהיותה תרבותם של אלו שהתעמרו בהם. וכך היו ישראל כדף חלק בלא שום דעות קדומות, ויכלו לקבל את האמונה האמיתית, שכולה מבוססת על ההתגלות האלוהית, ולקבל תורה מן השמיים בלא לערב ביסודותיה שיקולים אנושיים. ולזה רומזת המצה שהיא דקה וענייה, כמו שהיו ישראל באותה שעה.

ז - המבזה את המועדות

במסכת אבות (ג, יא) מבואר יסוד חשוב. "רבי אלעזר המודעי אומר: המחלל את הקודשים והמבזה את המועדות... והמגלה פנים בתורה שלא כהלכה, אף על פי שיש בידו תורה ומעשים טובים אין לו חלק לעולם הבא".

והיה אומר מו"ר הרב צבי יהודה הכהן קוק זצ"ל, שצריך להבין, היאך אדם שיש בידו תורה ומעשים טובים אין לו חלק לעולם הבא. ולא זו בלבד, אלא שהואיל ולא פרטה המשנה כמה תורה ומעשים טובים יש בידו, משמע שאפילו אם הוא גדול מאוד בתורה, ומדקדק מאוד במצוות ומרבה במעשים טובים, כיוון שהוא מבזה את המועדות ומגלה פנים בתורה שלא כהלכה - אין לו חלק לעולם הבא.

אלא שמדובר כאן באדם שמכבד מאוד את המסורת, ומדקדק לקיים את ליל הסדר כהלכתו, אלא שאת הכל הוא תולה

בשכל האנושי בלבד. הוא מסביר את חשיבותו של חג הפסח וליל הסדר בכך שהאבות מעבירים את המסורת לדורות הבאים, ונוטעים בהם יסודות מוסריים של חירות האדם, ותודעת שליחות לתיקון עולם, והמצות והיין ממחישים את התודעה ההיסטורית של עם ישראל. ואף שכל הרעיונות הללו יפים ונכונים, היסוד המרכזי חסר כאן, שהקב"ה צונו לחוג את הפסח, ולאכול מצות בליל הסדר.

וכן חשוב לו לאותו יהודי שישראל ישמרו את השבת, והוא מוסיף לבאר, כי יותר מששמרו ישראל את השבת, השבת שמרה על ישראל, מפני שבשבת המשפחה היהודית מתגבשת ומתלכדת, וכל יהודי זוכה לנוח מעמלו ולעסוק בעניינים רוחניים יותר, אבל הוא כופר בכך שהקב"ה ציונו לשמור את השבת בכל כלליה ודקדוקיה.

וזהו מה שהתכוונה המשנה - שהוא מגלה פנים בתורה שלא כהלכה. אף שהוא שוקד בלימודה, אין היא בשבילו תורה מן השמיים, אלא דברי חכמה אנושיים בלבד, ולכן הוא מרשה לעצמו לפרשה ככל העולה על רוחו. בכך הוא מבזה את המועדות, מפני שהוא חושב שהם מעשים שבני אדם המציאו כדי לתת ביטוי לכל מיני רעיונות רוחניים, וכופר בכך שהם מצווה מן התורה. ולכן אף שיש בידו תורה ומעשים טובים, ובעולם הזה הוא נחשב אדם טוב ומכובד - אין לו קשר עם הקדושה, אין לו חלק בשליחות הנצחית של עם ישראל לדורותיו, ולכן אין לו חלק לעולם הבא.

ח - שואלים בהלכות הפסח קודם לפסח שלושים יום

שואלים ודורשים בהלכות פסח קודם לפסח שלושים יום, שכן למדנו ממשנה רבנו שבפסח ראשון באר עניינו של פסח שני שבא שלושים יום אחריו. והטעם העיקרי לכך, שהיו צריכים כל ישראל להכין את הקורבנות לקראת הפסח, ולבדוק שלא יהיה בהם מום שיפסלם לקרבן (פסחים ו, א; ע"ז ה, ב).

ואף לאחר שחרב בית המקדש תקנה זו לא נתבטלה, ויש לעסוק בהלכות פסח שלושים יום לפני בואו, וכידוע הלכות הפסח מרובות - הכשרת הבית, בדיקת חמץ וביעורו, אפיית המצה וליל הסדר. אמנם יש מן הראשונים שסוברים, שעיקר התקנה היתה, ששלושים יום קודם לפסח מחויבים תלמידי חכמים, כשמפנים אליהם שאלות בנושאים שונים, לענות תחילה על שאלה בהלכות הפסח, מפני שהיא שאלה מעשית הנוגעת לפסח הקרב, אבל אין חובה על כל אדם לקבוע לימוד בהלכות פסח (ר"ן ורשב"א). מכל מקום הואיל ורבים מן הראשונים סוברים שמצווה לקבוע לימוד בהלכות פסח קודם לפסח שלושים יום, לפיכך ראוי לכל אדם לקבוע לימוד בהלכות פסח שלושים יום לפני הפסח, היינו מיום י"ד באדר (פורים). וכן בבתי הספר ובישיבות ראוי לקבוע לימוד בהלכות פסח באותם שלושים יום.

לקראת שאר החגים, נחלקו הפוסקים אם צריך ללמוד הלכותיהם שלושים יום לפניהם. יש אומרים שהואיל ועיקר התקנה נוסדה כדי להתכונן להבאת הקורבנות, ובכל אחד משלושת החגים היו מביאים שלושה קורבנות: עולת ראיה, שלמי חגיגה ושלמי שמחה, לפיכך ראוי ללמוד שלושים יום לפני כל

אחד משלושת החגים. ויש אומרים, שעיקר המנהג כיום נוגע לפסח, הואיל והלכותיו מרובות וחמורות (מ"ב תכט, א).²

כל זה אמור לגבי ההכנות לקראת החגים, אבל בחגים עצמם, ישנה תקנה קדומה, שעוד משה רבנו ע"ה תיקנה, שיעסקו בכל חג בהלכותיו ובמשמעותו הרוחנית (מגילה לב, א, מ"א תכט, א).

2. התוס' בע"ז ה, ב, ד"ה 'והתנן' כתב, שאף לאחר החורבן התקנה לא נתבטלה. ועיין במ"ב ובאו"ה על סימן תכט, א, שם מחזק את הדעה שצריך ללמוד הלכות פסח שלושים יום, ודחה דעת הר"ן הואיל ורוב הראשונים חלקו עליו. וכן דעת הרבה אחרונים, וכן כתב בשו"ע הרב תכט, א-ג, וביאר העניין היטב, וכתב שזו תקנת חכמים (שלא כב"ח שכתב שדין זה מדאוריתא). לעומת זאת עיין ביבי"א ח"ב או"ח כב, שמבאר דעת הר"ן והרשב"א שעיקר העניין הוא לענות תחילה לשואל בהלכות פסח שהוא שואל כעניין, וסובר שזו דעת רוב הראשונים. (גם בדעת השו"ע נחלקו כיצד פוסק, יש שדייקו שסובר כר"ן מזה שנקט לשון "שואלין" בלבד, ויש שלא דייקו כן). למעשה כתבתי לשון "מצווה" ו"ראוי" הואיל ואין החיוב מוסכם על הכל. ואף שלדעת הב"ח חיוב זה יסודו מדאוריתא, מ"מ לרוה"פ הוא דרבנן.

עוד ראוי לציין כי יש פוסקים שסוברים שעיקר החיוב הוא על הרבנים והדרשנים, שיתחילו ללמד את העם שלושים יום לפני הפסח, אבל אין חיוב על כל אחד ואחד. וכ"כ החוק יעקב תכט, א, ג, והוסיף בשם הרוקח, הראב"ן והכלבו, שאף קריאת פרשת פרה שאנו קוראים אחר הפורים, נתקנה כדי להזכיר לעם להיטהר לקראת הפסח הקרב ובא. וכיוצא בזה כתבו כמה אחרונים, שלכן תיקנו לדרוש בשבת הגדול בהלכות פסח, והובא בשו"ע הרב ובמ"ב תכט, ב. מ"מ לדעת רוה"פ גם לכל יחיד יש מצווה לעסוק בהלכות פסח באותם שלושים יום. וכ"כ בבאו"ה. אך אפשר לומר שיותר חיוב יש על הרבנים והמורים.